

ÚJ KÖNYVEK

Kis- és középvállalkozások a magyar gazdaságban. Helyzetkép és nemzetközi összehasonlítás

Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2002

A modern gazdaságban egymást kiegészítve léteztek és léteznek kisebb és nagyobb vállalatok. Előbbiek sajátos helyzetére és szerepére, nagyobb alkalmazkodó képességére az olajválság nyomán, a hetvenes években figyelt fel a világ. A hetvenes–nyolcvanas években a piacgazdaságok többségében növekedett a kisvállalatok száma és gazdasági súlya. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy 1) a technika fejlődésével az optimális–minimális sorozatnagyság határa egyre lejjebb kerül, 2) a gazdaságban nő azoknak az ágazatoknak a súlya, amelyekben nagyobb a kisvállalkozások aránya, végül 3) a nagyvállalatok mind több tevékenységet helyeznek ki (outsourcing) külső, többnyire kis- vagy közepes méretű egységhez. Mindezek a folyamatok a magyar gazdaságban is tetten érhetők, ezért is üdvözlendő a *Központi Statisztikai Hivatal* vállalkozása, a magyar gazdaság vállalati struktúrájának – 1945-től kiinduló – elemzése. A statisztikai elemzés súlypontja a kis- és középvállalati szféra teljesítményének átfogó vizsgálata. Egy, a rendszerváltás utáni időszakot bővebben tárgyaló visszpillantás után a kiadvány részletesen tárgyalja a magyar vállalatok nagyságstruktúráját: gazdasági formák, gazdasági ágak, tulajdonviszonyok és területi megoszlás szerint. Első ízben közöl az APEH adóbevallási adatai mellett további ellenőrző számításokra támaszkodó, a statisztikai rendszer egészéhez illeszkedő arányszámokat a kis- és középvállalatok hozzájárulásáról a foglalkoztatottsághoz, a bruttó hazai termék előállításához.

Mostani ismertetőnkben a kiadványnak azon megállapításaira korlátozzuk mondani-valónkat, amelyek a magyar és az unióbéli kis- és középvállalati szektor fő sajátosságait vetik egybe. E talán önkényesnek tetsző kiemelés magyarázata nemcsak az, hogy az Európai Unió gazdaságpolitikai preferenciái között a legkidolgozottabb a kis- és középvállalkozások kezelése, hanem az is, hogy a magyar vállalkozói réteg legszámosabbját igencsak érinti hazánk előbb-utóbb sorra kerülő csatlakozása az EU-hoz. Az összehasonlíthatóság érdekében a kiadvány a kis- és középvállalatok statisztikai elhatárolására leginkább használt létszám-kategóriákkal dolgozik. Az Európai Közösség a kis- és középvállalatok felső határát előbb 99 és 499, majd 49 és 249 főben jelölte meg. A kisvállalati körön belül továbbá megkülönböztetik a 10 fő alatti mikrovállalatokat, ezen belül a 0 fős, alkalmazott nélküli önfoglalkoztatókat is.

Kezdjük a *vállalkozások nagyságstruktúrájával* (a kiadvány a vállalkozás és vállalat kategóriáit egymás szinonimájaként, felváltva használja). A KSH 2000-nek a vállalkozások számán alapuló adatai szerint Magyarországon a kis-, a közép- és a nagyvállalatok

számaránya 99,3–0,6–0,1 százalék volt. Ugyanezek az adatok az Európai Unió legfrissebb kis- és középvállalati jelentése szerint – amely a 15 tagország mellett 3, az Európai Gazdaság Térségbe tartozó ország, Svájc, Norvégia és Izland adatait is tartalmazza – 19 fejlett európai országban: 99,8–0,1–0,1 százalék volt. A 20 millió vállalatból mindössze 40 ezer nagy-, illetve 170 ezer középvállalatot regisztráltak, a többi kis- (90 százalékban mikro-) vállalat. A vállalatok számának százalékos megoszlása nagyságkategóriák szerint persze az uniós országok között jelentős különbségeket mutat, például a nagyvállalatok részesedése Ausztriában, Dániában, Hollandiában, Írországból 2, Görögországban és Olaszországban viszont kevesebb mint 1 százalék. Széles határok, 84–97 százalék között mozog a mikrovállalkozások aránya. Magyarország adatai nem kirívóak, abba a csoportba tartozik, ahol a mikrovállalatok magas részesedése jellemző. A vállalati nagyságstruktúra összefoglaló jelzőszáma, az egy vállalatra jutó átlagos létszám az Európai Unió átlagában 6, a magyar gazdaságban 3,6 fő. Ugyanezek az adatok Dánia, Németország, Franciaország, Svédország esetében 7-8, Görögország, Portugália, Spanyolország esetében 3-5 fő. Az uniós átlag alig több mint felét kitevő magyar adat magyarázata, hogy az EU-ban a mikrovállalatok felének, Magyarországon ellenben 64 százalékának nincs alkalmazottja. Továbbá a magyarországi nagyvállalatok alkalmazottainak is kisebb a száma, mint az unióbelieké.

Az átlagos *vállalatnagyság gazdasági ágak* szerint jelentősen különbözik. Az Európai Unióban a korábban már említett 6 főhöz képest az építőiparban, a kiskereskedelemben 4-4, az üzleti és személyi szolgáltatások körében 5-5, a kitermelő- és energiaiparban 36, a feldolgozóiparban 14 fő az átlagos alkalmazotti létszám. A KSH közelítő számításai szerint a feldolgozóipari ágazatok szinte mindegyikében ennél kisebb a magyar vállalatok átlagos nagysága.

A vállalkozások *területi egységek* szerinti megoszlását a KSH bejegyzett székhelyük alapján tudta felmérni. A területi különbségek érzékelésére a kiadvány készítői az 1000 lakosra jutó vállalkozások számát mutatja be, ezek szerint az országos átlagban 80 működő vállalkozással szemben Közép-Magyarországon és Budapesten 110, illetve 127, Észak-Magyarországon 57, Észak-Alföldön 59 vállalkozás jutott. A vállalkozássűrűség eltérései mögött elsősorban gazdaságfejlettségi különbségek húzódnak meg, az egy lakosra jutó bruttó hozzáadott érték például a hét magyar régió átlagához viszonyítva 80 és 189 százalék között változik. Persze a fejlettségi különbségek a vállalatsűrűségekre is visszavezethetőek. A különböző területi egységek gazdasági fejlettségében mutatkozó jelentékeny különbségek nem a magyar gazdaság sajátosságai, az EU-tagországok többségében a régiók közötti különbségek nagyobbak, mint hazánkban. Nem véletlen, hogy az Európai Unió egyik fő célja e különbségek mérséklése.

A vállalati struktúra fontos jellemzője a *tulajdonviszonyok szerinti arányok alakulása*. Kevésbé ismert, de figyelmet érdemel, hogy a külföldi tőke jó ideje világszerte nemcsak a nagyvállalatok, hanem a kis- és középvállalatok iránt is érdeklődést mutat. A KSH-felmérés szerint Magyarországon a külföldi érdekeltségű vállalkozások 83,4 százaléka mikro-, 4,4 százaléka közép-, és csak 1,8 százaléka volt nagyvállalkozás. Természetesen a befektetett tőke alapján a kép egészen más, az összes befektetett külföldi tőke 55,4 százaléka nagyvállalatokban van. Mindenesetre e számok azt bizonyítják, hogy – szemben az általános vélekedéssel – a kisvállalati körben is jelentős szerephez jutott a külföldi tőke.

Az átalakulásnak a tulajdonviszonyok gyökeres változása mellett fontos jellemzője volt, hogy a kis- és középvállalkozások, valamint a nagyvállalkozások 1980-as évek végi 1/3–2/3 *foglalkoztatási aránya* néhány év alatt 2/3–1/3 arányra változott, ami nagyjából megfelel az EU-átlagnak. Magyarországon a foglalkoztatottak 36 százaléka mikro-, 14 százaléka egyéb kisvállalatnál, 17 százaléka közép-, végül 33 százaléka nagyvállalatnál

dolgozik. Ugyanezek az arányok az Európai Unió 15 országában: 34–19–13-34 százalé-
lék. Természetesen, amint a KSH-tanulmányból is kiderül, országonként jelentős kü-
lönbségek akadnak, az Európai Unió fejlettebb északi országaiiban a nagyvállalatok, a
kevésbé fejlett déli országokban a mikrovállalkozások az EU-átlagnál több alkalmazot-
tat foglalkoztatnak. Az összehasonlítás fényt vet arra is, hogy a közvélekedéssel szem-
ben a magyar gazdaságban a középvállalatok erőteljesen jelen vannak. A tanulmány
készítői kiszámították az átlagos vállalatnagyság mutatóit: Magyarországon 1999-ben a
mikrovállalkozások átlagosan 1,4, az egyéb kisvállalkozások 17, a középvállalkozások
99,1 (a kis- és középvállalatok átlaga: 2,4), a nagyvállalkozások 830,9 (átlagosan 3,6)
főt alkalmaztak, az EU megfelelő adatai 1998-ban: 2,2–18,9–92,3 (a kis- és középvállá-
latok átlaga: 3,9), 1048,9 (átlagosan 5,8). Mint látható, igazán nagy különbségek csak a
mikrovállalkozások körében adódnak, ahol Magyarországon adózási okokból magas az
alkalmazott nélküli vállalkozások aránya.

A foglalkoztatásban játszott szerepnél nem kevésbé fontos, hogy a kis- és középvál-
latok milyen *teljesítménymutatókkal* rendelkeznek. Közülük az egyik a bruttó hazai
termékhez, a GDP-hez való hozzájárulás. A vállalati szférában előállított bruttó érték a
magyar gazdaságban 1999-ben a következőképpen oszlott meg: kisvállalkozások 42,
középvállalkozások 15, nagyvállalkozások 43 százalék. Ugyanezek az adatok az EU-
országokban 1998-ban a következők voltak: 29–19–52 százalék. A KSH-tanulmány a
hozzáadott érték és a foglalkoztatottak számának megoszlására számított adatokat a
három nagyságkategóriánál egybevetette a munkatermelékenység összehasonlítása érde-
kében. Ezek szerint a magyar gazdaságban az átlagot 100 százaléknak véve a kis-, a
közép- és a nagyvállalati csoportban 84–88–130 százalékos értékeket kaptak, az EU-ban
62–108–150. A kiadvány jelzi, hogy ezek az arányszámok további elemzést, magyaráza-
tot igényelnek. (Az adatok természetesen nem mutatják a fejlettségbeli különbség alap-
ján létező termelékenységbeli különbségeket.)

A teljesítménymutatók sorában talán legfontosabb a kis- és középvállalatok szerepe
az innovációban, a vállalkozó és az innováció fogalma *Schumpeter* óta összefonódik. Az
Európai Unióban több innovációs felmérés látott napvilágot, a KSH pedig 2000 őszén a
feldolgozóiparra készített próbafelmérést. Ezek alapján a termék- és eljárásinnovációt
bevezető vállalatok aránya Magyarországon a három nagyságkategóriában a következő
volt: kisvállalatok 19, középvállalatok 38, nagyvállalatok 64 százalék. Ugyanezek az
adatok az EU-ban: 44–58–79. Talán ez a számsor mutatja legjobban, hogy milyen sok a
tennivaló a kis- és középvállalati szektorban. A magyarnál alacsonyabb arányt a kisvál-
lati körben egyetlen EU-országban sem jelzett a felmérés.

Van tehát mit tenni, hogy a magyar vállalkozók szám szerint döntő részét alkotó kis-
és középvállalkozói szektort ne sokkhatásként érje a csatlakozás.

Becsky Róbert